

6. Depchyns'ka, I. A., 2019. Rozvytok zmistu shkil'noyi humanitarnoyi osvity na Zakarpatti v period 1919-1939 rr. [Development of the content of school humanitarian education in Transcarpathia during the 1919–1939], *Candidate's thesis*. Rivne: Rivnen. derzh. humanitar. un-t, 340.

7. Depchyns'ka, I. A., 2019. Rozvytok zmistu shkil'noyi humanitarnoyi osvity na Zakarpatti v period 1919-1939 rr. [Development of the content of school humanitarian education in Transcarpathia during the 1919–1939], *Extended abstract of candidate's thesis*. Rivne: Rivnen. derzh. humanitar. un-t, 20.

8. Koshel, O., 1937. Suspil'no-moral'ne vyhovannya v demokratychniy shkoli [Social and moral education in a democratic school], *Nasha shkola*, 10, 1-4.

9. Kukhta, M., 1997. Rol' pedahohichnoyi presy Zakarpattya (20–30-ti roky XX st.) u formuvann'i vykhovnoho natsional'noho idealu [The role of the pedagogical press of Transcarpathia (20-30s of the XX century) in the formation of the educational national ideal], *Uzhhorod*, 52.

10. M., V., 1937. Ridna mova v vyhovannyi y navchannyi [Native language in education and training], *Nasha shkola*, 7, 8-11.

11. Markush, O., 1925. *Zornitsya: persha knyzhochka do chytannya dlya rus'kykh ditey* [Zornitsa: the first book to read for Russian children], *Uzhhorod*, 128.

12. Markush, O., Revay, U., 1931. *Otchyna. Chytanka dlya 3 i 4 shkil'noho roku narodnykh shkil* [Motherland. Reading book for the 3rd and 4th school years of public schools], *Praga*, 198.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-29-42>

УДК 712.3(477.43-21)"17":[37.017:502/504

Кліщ Оксана Андріївна,

кандидат архітектури, старший викладач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4164-5609>

klishch@kpnpu.edu.ua

Підгурний Іван Станіславович

кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0981-2964>

pidhurnyy@kpnpu.edu.ua

«САДИ ДЕ ВІТТЕ» ЯК ОБ'ЄКТ ПРИРОДОЦЕНТРИЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

Анотація. У статті висвітлюються переваги проведення ревіталізації «Садів де Вітте» – втраченої пам'ятки садово-паркового мистецтва Кам'янця-Подільського

другої половини XVIII ст., яка знаходилась в південно-східній частині долини річки Смотрич. Головною метою ревіталізації якої є формування на її теренах рекреаційно-освітнього осередку, що може спричинити поживлення в екскурсійній, навчальній, дослідницькій діяльності кам'ячан, студентів та гостей міста. *Актуальність теми* полягає в популяризації унікального розташування історичного об'єкту, що підсилить зацікавлення у використанні його в освітніх цілях як у плані загального екологічного виховання, так і для проведення природознавчих чи історико-культурологічних семінарів для відповідних галузей вищої освіти. Одним із основоположних етапів розвитку проєкту є історико-композиційне дослідження території пам'ятки, адже такі дослідження ляжуть в основу не лише композиційного рішення, але також знадобляться для виготовлення і визначення місця розташування інформаційних носіїв.

У результаті дослідження сформульовано основні цілі, що мають досягатися за допомогою ревіталізації *зазначеного* об'єкту садово-паркового мистецтва та освітні переваги від реалізації такого проєкту. Авторами виділено ключові види робіт (етапи) в досягненні поставлених цілей.

У висновковій частині наголошено на специфіці розташування пам'ятки садово-паркового мистецтва, що робить її унікальною для використання в освітніх цілях і формування незвичного освітнього середовища, сприятливого для пробудження зацікавленості через об'єктне вивчення. Крім цього, ревіталізація терену втраченої пам'ятки з метою облаштування рекреаційно-освітнього осередку може стати поштовхом до покращення благоустрою каньйону загалом.

Ключові слова: ревіталізація; освітнє середовище; садово-паркове мистецтво; історична пам'ятка; пам'ятка природи; екологічна освіта.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

«САДИ ДЕ ВІТТЕ» – це умовна назва втраченої пам'ятки садово-паркового мистецтва Кам'янець-Подільського другої половини XVIII ст. Вона обумовлює територію садиби Юзефа де Віте, сина Яна де Віте – комендантів Кам'янца з 1768 по 1785 (Ян), з 1786 по 1789 (Юзеф). Знаходилась в південно-східній частині долини річки Смотрич, яка відмежовує історичну частину міста. Відповідно, ділянка входить до складу Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» (НІАЗ «Кам'янець»). Територія об'єкту з 1984 року є складовою геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення – «Смотрицький каньйон», яка охороняється як національне надбання і входить до складу природно-заповідного фонду України та одночасно входить до складу Національного природного парку «Подільські Товтри». Сьогодні її, на жаль, неможливо візуально ідентифікувати.

Специфіка розташування історичного об'єкту робить його унікальним для використання в освітніх цілях як у плані загального екологічного виховання, так і для проведення природознавчих чи історико-культурологічних семінарів для відповідних

галузей вищої освіти. Ревіталізація цього терену може стати поштовхом до утворення нового просвітницького осередку Кам'янця-Подільського, звісно, за умови відповідного дизайну середовища та його облаштування інформаційними джерелами.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою публікації є популяризація теми ревіталізації Садів де Вітте з ціллю уможливлення формування в межах Смотрицького каньйону рекреаційно-освітнього осередку, що може спричинити поживлення в екскурсійній, навчальній і дослідницькій діяльності кам'янчан, студентів та гостей міста. **Основним завданням** для досягнення мети вважаємо визначення ключових фаз формування і функціонування історичної пам'ятки за ради подальшого їх відображення в інформаційному супроводі освітнього середовища.

Актуальність теми підтверджується і проблемними питаннями в розвитку природно-заповідного фонду Хмельницької області, де вказується на потребу реконструкції парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, а також про відсутність закріплених на місцевості меж заповідних об'єктів, інформаційних та охоронних знаків. Тому питання проглядається і в Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки [1].

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

У межах дослідження було використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Історичні – співставлення картографічного матеріалу, архівних даних, історичних записок сучасників, аналіз наукової літератури. Джерелами тут слугували праці таких авторів як О. Пламеницька [2], R. Król-Mazur [3], L. Oprychal [4; 5] та дослідження, проведені співробітниками НІАЗ «Кам'янець» [6]. Відомості про палац та сади Юзефа де Вітте також містяться у працях З. Горнунга [7], Т. Новака [8], А. Прусевича [9, с. 90-91], Ю. Сіцинського [10, с.130], М. Ролле [11] та ін., які згадаємо по мірі розкриття теми. Ґрунтова джерельна база зібрана у електронних ресурсах на форумі «Замки-Крепости» [12]. Екологічні – аналіз результатів наукових досліджень спеціалістів (М. Радомська [13]). Мистецтвознавчі та культурологічні – спостереження композиційних рішень архітектурно-ландшафтних об'єктів (HalswellQuarryPark) [15]. Педагогічно-психологічні – діагностика особливостей формування освітнього простору та теоретичне визначення обставин, що впливають на засвоєння інформації (В. Сухомлинський [16], Л. Макар [17]). Дизайнерські – морфологічний аналіз композиції цілісного простору.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Історична довідка про об'єкт ревіталізації. Одним із основоположних етапів розвитку проекту є історико-композиційне дослідження території пам'ятки, адже такі

дослідження ляжуть в основу не лише композиційного рішення, але також знадобляться для виготовлення і визначення місця розташування інформаційних носіїв.

Передісторія садів. Найдавнішим джерелом, яке дає більш ґрунтовне уявлення про досліджувану ділянку є гравюра Кипріана Томашевича 1672-1679 рр. [2, с. 76-77] та подальші копії із неї [5, с. 51, с. 71, с. 75, 97].

Тут можна роздивитись каньйон річки, а саме, зовнішні її береги, де зображена рядова садибна забудова (в літературі зустрічається опис цього терену під назвою Заводдя) і щось на зразок амфітеатру – півкола позначеного точками, а навпроти, через річку, невеличка церква Різдва Христового. Ю. Сіцинський згадує, що «розташовувалась вона на березі річки, там де зараз так званий сад Вітта», вказує, що описи про ню різняться (однокупольна чи трьохкупольна, дерев'яна, не дуже міцна), але згадки є з XVIст[10]. Далі річка ділиться островом на два русла. На лівому березі також розташувався млин, який сполучався з островом.

Садиба де Вітте. Перші картографічні описи Віттівських садів з'являються на планах уже на початку 1770-их років. З джерел відомо, що Юзеф Вітт скуповував земельні ділянки довкола міста, зокрема, в 1771 році він придбав 4 ділянки над Смотричем від вірменських містян [3, с. 146]. Також в цьому році купив ділянку від Катерини з Охановичів Гжибовської, на якій збудував помешкання для себе та облаштував сад і винокурню [9, с. 90]. Загалом, до 1788 р. Юзефові вдалось придбати кількадесят будинків у Смотрицькому яру, на теренах яких розросталась резиденція, включно із господарськими спорудами, стайнею, садами, ставками[3, с. 147]. Зважаючи на таке поступове примноження території, можна зробити висновок, що це продиктувало умовну назву ділянки в множині «Сади де Вітте», а в свій час навіть назву вулиці – «Вітовський» провулок [7, с. 91].

На планах, з яких черпаємо інформацію про композиційне рішення садиби(зберігаються в архівах Москви та Кракова)бачимо однакову подачу. Спостерігається розташований неподалік річки палац, який є головним центром садиби. До палацу спрямована широка алея, по боках від якої розташовувались дві партерні зони. Верхня (північна) містить різнохарактерний поділ на 9 частин, а нижня (південна) розділена симетрично на 8 трикутних частин, спрямованими до центру променадами. Чітко помітно стиль регулярного планування французького саду, що підкреслювало пізньо барокову архітектуру палацу (опис споруди знаходимо при подальшій передачі майна). Не далеко від правого партеру і будинку садівника позначена церква Різдва Христового. Докладно не відомо коли вона перестала функціонувати (правдоподібно між 1760 і 1795) [3].

Цікавим є те, що сад розкинувся на обидва береги. На протилежному березі також спостерігаємо розподіл території прямолінійними алеями та зелену декоративну композицію у формі півкола навпроти палацу. Можливо, ця форма збережена із попереднього устрою, зображеного на гравюрі Томашевича і використовувалась як амфітеатр під час різних видовищних розваг у літній час. Далі сад поступово переходить у пейзажний (що відображає його відповідність новим тенденціям, які входили в моду) і поступово звужується до оголених і омитих річкою скель.

Окрім планів, інформацію про територію розташування садів можна почерпнути й з інших графічних джерел, таких як малюнки. Наприклад, на малюнку Вінсента Піхельстейна, приблизно 1787 року [18] у нижньому правому куті можна побачити будинок із садом вільного планування більшим за довколишні ділянки. На нашу думку, судячи із зображення цієї частини відносно казарм, фрагмент саду найбільше відповідає планам Кароля Опермана (1994) [4, с. 187.] чи Мелещенкова (1797) [4, с. 190-193] уже російського періоду, де палац позначено як житлову споруду. Цей малюнок підтверджує те, що розміри саду зростали в міру придбання Юзефом земельних ділянок (як пам'ятаємо до 1788) ще за часів Кам'янець-Подільського підданства Речі Посполитій.

Аналізуючи межі ділянки на згаданих планах і вивчаючи авторську манеру подачі мурованих стін на малюнку, можна припустити, що сади частково оточувались муrom, можливо підпірним. На згаданих вище планах відмічаємо відсутність раніше згадуваної церкви Різдва Христового, а її територія увійшла до меж садів, які розкидаються по обидвох берегах річки. Прослідковується зміна планування регулярної частини саду: лівий партер зникає, а правий дублюється, вдвічі подовжуючись на новоосвоєну територію, і доповнюється невеликим фрагментом від дороги. Решта території саду носить вільний характер, на ній, як зазначено в експлікації також розташована житлова споруда. Справа сад межує з річкою і островом, який нею омивається. Протилежний берег річки містить незмінну частину з регулярним плануванням.

Щодо словесних описів садиби, то їх маємо не багато. З. Хорнунг подає невеликі тексти, що написані Яном де Вітте. В одному із листів, які дійшли до нашого часу, новозбудований палац описується як «меблями за новою модою обставлений: з садом по обидва боки річки Смотрич великим, в якому алеї, прохолода для прогулянок і річка, від якої канал утворює каскад, якому би заздрила Варшава, там же при Онуфріївській криниці водоспад вабить нас до себе» [7].

Лікарня. В Хмельницькому обласному державному архіві зберігається декілька справ в одній з яких є кольоровий «План ґрунту з садом при будинку графа де Вітте, що знаходиться в Кам'янці-Подільському у рові» [19], датований 1800 р. На плані зображений будинок складної конфігурації, який підписаний як дім графа де Вітте і знаходиться біля самої річки, оточений садом по обидва береги. Зліва від нього флігель-конюшня і два невеликих житлових будинки, очевидно для прислуги. Справа – будиночок садівника і винокурня. Добре простежується, що сад втрачає свою регулярність набуваючи ознак пейзажного парку, частково оточеного мурами.

У цій справі також йдеться про те, що 1800 року генерал-лейтенант граф Йосиф Іванович де Вітте передав Подільському приказу громадської опіки власний сад. Слід зауважити, що сад складався із дерев різного віку про що свідчить зафіксований у документах його детальних опис. Разом із територією саду Приказу було передано й перелічену нерухомість і два гектара землі для ведення господарства. Тут було облаштовано лікарню на 30 ліжок, а в середині XIX ст. кількість ліжок збільшилась до

110 [20]. На кресленику 1808 р. «План і фасад міської лікарні в місті Кам'янець», що зберігається в РДВІА у Москві[6], зображений бароковий фасад палацу.

На планах 1810-1861рр.[14]територія позначається як Народний госпіталь, споруди винокурні і будинків прислуги зникають, сади мають досить подріблену планувальну структуру лівобережного саду (хоча одночасно й різну), яка згодом стає лаконічнішою. Береги з'єднані містком.

Як було влучно підмічено в «Записках подорожуючого» (1866), вивчення історії рідного міста своєю життєвістю може приманювати до науки і стимулювати ріст історичної освіти загалом [21,с. 2-3] Тим паче, якщо місто має таку багату історію і такі ландшафтно-архітектурні принади.

Бульвар. Цей мальовничий куточок міста вражав своєю красою та обростав легендами. Не минуло це і польського художника Наполеона Орду [22], з замальовок якого, зроблених у Кам'янці-Подільському в 1865 р. зроблено літографію з підписом: «Кам'янець-Подільський. Губернія Подільська. Сад генерала Яна де Вітте Коменданта Кам'янця. 1781 р. подарований через його сина дружині його, яка пізніше одружилася з Щенським Потоцьким...». На літографії бачимо мур, що відділяє будинок від річки і східці які ведуть до містка через річку, також видно широку дорогу, по якій прогулюються люди, уже без господарських земель.

Достеменно не відомо, що було із спорудами садиби в другій половині XIX ст., проте знаємо, що частина садів де Вітте була пристосована під бульвар, де відбувалися прогулянки і грав оркестр [9, с. 90]. Майже всі подорожуючі, що писали про Кам'янець не залишали поза увагою цей куточок міста. Російський журналіст Олександр Сементовський, описуючи кам'янецькі відкриті простори, згадує також сад Вітта: «Окрім бульвару, місцем прогулянки може бути мальовничо розташований біля підніжжя скель, по над річкою Смотричем, сад Вітта, що знаходиться в відомстві громадської опіки» [23].

Поштова листівка із зображенням загального виду м. Кам'янця-Подільського [24] з південно-східної сторони демонструє великий фрагмент території садів де Вітте. Тут можемо спостерігати дорослі дерева з протилежного від лікарні берега. За деревами ще проглядаються залишки алеї, будинок садівника, палац і флігель (що надалі стали приміщеннями лікарні) та молоді і середнього віку сади.

Занепад. В 1912 році було закладено електричну станцію, яка впровадила в місті перше електричне освітлення. Розташувалась станція на території колишньої садиби де Вітте. Під час урочистостей з приводу закладання фундаменту священником, що провадив службу було влучно підмічено, що перед освітленням варто було б подбати про водопровід та очищення повітря [25]. На жаль, не вдалося з'ясувати, протягом якого часу на даній території працювала електростанція.

Палацовий будинок був зруйнований під час бомбардування міста в 1941 р., а сад поступово прийшов у занепад. Після війни частина території використовувалась під валковий завод (обозний), а у 80-ті рр. XX ст. плавильні цеху № 26 електромеханічного заводу із розміщеними поряд каналізаційним колодязем і комунікаціями.

У середині 1950-х місто взялося за обладнання водної станції на Смотричі. Основою її стала гребля із шлюзами, яка дозволила зробити повноводною невелику ділянку Смотрича й придатною для купання, катання на човнах. Гребля розташувалась вище по руслу річки перед центральною територією садиби (на той момент заводу) і піднятий рівень води частково накрит господарські ґрунти садів (періоду лікарні), а на шматку, куди не дійшла вода було закладено пляж. Ще вище по руслу у 60-их роках з'явилися і сходи, які вели до пляжу, а сьогодні знаходяться в напівзруйнованому стані.

Через відсутність належного управління і догляду за територією пляж швидко перестав функціонувати.

У двохтисячних роках питання благоустрою каньйону (зокрема, території Садів де Вітте) піднімалися не одноразово. Ініціатива походила як від міської влади так і від громадських організацій. Додатковою проблемою стали наслідки антропогенного впливу та недбалства, що привели до ряду екологічних проблем Смотрицького каньйону, таких як ерозія ґрунтів, засмічення, механічне руйнування екотопів, занесення інвазійних рослин [13].

Цілі формування природоцентричного освітнього середовища. Враховуючи, що досліджувана історична пам'ятка знаходиться в каньйоні, де оголюється комплекс давніх геологічних відкладів, зокрема – силурійських, який сьогодні розглядають як об'єкт світової природної спадщини, ми маємо розуміти потенціал такого роду освітнього середовища. Головна стратегія проєкту ревіталізації Садів де Вітте – парку із унікальними природними пейзажами та історичними об'єктами має підкреслювати особливість спадщини, ботанічного та полікультурного середовища, де люди матимуть можливість відпочивати та здобувати навчальний досвід.

Посилаючись на міжнародний досвід реалізації ландшафтних проєктів у специфічних історико-територіальних умовах [26], проєкт ревіталізації Садів де Вітте має бути спрямований на досягнення рекомендованих цілей:

1. Покращення якості ландшафту, екологічного та біологічного різноманіття в допустимій мірі для заповідних зон.
2. Підтримання історичної атмосфери та підкреслення геологічної цінності.
3. Сприяння усвідомлення та розуміння історичної важливості цього місця у розвитку Кам'янця-Подільського та охороні історичних і ландшафтних об'єктів.
4. Продовження реабілітації каньйону, організація безпечного та інклюзивного доступу громадськості, розвиток об'єкта з урахуванням рекреаційних та освітніх цілей.
5. Освоєння заповідника із врахуванням минулих способи його використання.
6. Стимулювання зростання екологічної свідомості населення.

Освітні переваги. Проблема всебічного вивчення впливу освітнього середовища на розвиток особистості актуалізувалась у 70-90 роки ХХ століття. Проте, питання піднімалось і раніше. Наприклад, український педагог В. Сухомлинський зазначав, що «середовище не є чимось раз назавжди створеним і незмінним», «середовище повинно повсякденно створюватись і збагачуватись» [16]. Саме тому, можливість інколи змінити звичке аудиторне навчання на об'єктне збільшує рівень зацікавленості і покращує сприйняття інформації.

Крім того, як зазначає Л. Макар, під терміном «освітнє середовище» у педагогіці розуміється сукупність умов, котрі впливають на формування і функціонування людини в суспільстві, її здібностей, потреб, інтересів [17] і чим різноманітнішим і комфортнішим воно буде, тим кращим буде результат навчання. А наявність організованого освітнього простору в межах тематичної зони сприятиме формуванню:

- навчальної мотивації у студентів відповідних галузей (історичної, біо-екологічної, мистецької, архітектурної);
- можливості одержувати нові враження в поза аудиторному навчанні;
- впливу на екологічний світогляд, поведінку користувачів об'єктами природи;
- дисципліни природоохоронного спрямування у населення;
- можливості проведення досліджень і спостережень в заповідних об'єктах.

До реалізації такого роду проекту потрібно підходити із чітким стратегічним баченням. У Кам'янці є значні інформаційні ресурси, адже до реалізації проекту окрім містобудівних інституцій можна залучити багато зацікавлених сторін. Наприклад, Національний природний парк «Подільські Товтри» із його орнітологічними, палеонтологічними дослідженнями, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка з дослідженнями, проведеними в межах історичного та природничого факультетів, а також мистецьким супроводом педагогічного факультету, Подільський державний аграрно-технічний університет із дендрологічними дослідженнями, Кам'янець-Подільський коледж будівництва, архітектури та дизайну із проектними рішеннями, міська федерація альпінізму, скелелазіння та екстремальних видів спорту та ін. Кожна із зацікавлених інституцій може вносити свої пропозиції щодо стратегії адаптації історичної пам'ятки до її використання в освітніх цілях, як от облаштування тематичних чи комунікаційних зон, безпечного і комфортного доступу, встановлення інформаційного графічного супроводу.

Проведення виїзних практичних занять притаманне для багатьох освітніх спеціальностей різних напрямків. Серед таких можна назвати агро-біологічний, екологічний, етнографічний, археологічний, історико-культурний, архітектурний, мистецький напрямки. Наприклад, студенти агро-біологічного напрямку проходять спецпрактикуми з декоративної дендрології, садово-паркового господарства. Такі виїзні заняття проводяться з ціллю ознайомитись із асортиментом рослин, їх виглядом у різну пору, умовами їх вирощування та особливостями догляду, типами ґрунтів. Археологи, історики, етнографи окрім польових досліджень (робота з інструментарієм на розкопі) організовують студентам виїзні семінари-екскурсії з метою очного ознайомлення з пам'ятками, специфікою їх реєстрації, збереження, відновлення.

Особливе місце в переліку зацікавлених установ посідають освітні заклади, що готують спеціалістів архітектури, садово-паркового та образотворчого мистецтва, бо вагомим сегментом практичної підготовки тут є пленерна практика.

Пленерна практика є важливим елементом в системі професійної підготовки та творчого становлення здобувачів. Її мета полягає в удосконаленні вмінь; закріпленні

та поглибленні знань та навичок з таких дисциплін як «Рисунок», «Живопис», «Композиція», «Кольорознавство» та «Перспектива»; вивченні природи, оточуючого середовища як невичерпного джерела образотворчого мистецтва; виховуванні у студентів гармонійного співіснування людини та природи; формуванні спостережливості і бачення краси в природному середовищі. Виконання пленерних завдань вимагає від студентів щоденного вивчення об'єктів природи, окремих їх елементів (гілки чи стовбуру дерева, квітів, природних чи створених людиною форм, архітектуру міста, краєвидів місцевості тощо). Пленер також сприяє загальному духовному, моральному та естетичному розвитку майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Неоціненним є можливість вивчення впливу світлоповітряного середовища на предмети в умовах відкритого простору та опанування засобів пейзажу як жанру образотворчого мистецтва. Серед основних завдань навчальної художньо-творчої практики у відкритому середовищі (пленеру) є:

- вивчення закономірностей природи;
- виконання короткочасних етюдів, зарисовок і начерків пейзажних мотивів з метою виробити уміння передачі відповідних станів природи;
- ознайомлення з врахуванням впливу середовища та освітлення;
- оволодіння виразними пластичними засобами зображення середовища;
- підвищення культури сприйняття середовища;
- розвиток творчих здібностей та формування високих естетичних потреб у студентів на основі пізнання різних рівнів художнього образу.

Пленер можна розглядати як самостійний вид образотворчої діяльності, але він обов'язково має бути виїзним, оскільки передбачається виконання низки навчальних завдань пов'язаних з передачею характерних місцевості особливостей та часом виконання (світанок, захід). Особливість пленерної практики полягає в тому, що вона відбувається на відкритому природному середовищі та в різних регіональних локаціях, що в свою чергу сприяє академічній мобільності та співпраці між закладами освіти, ознайомленню студентів з особливостями різних регіонів, їх природних ландшафтів, колористичних характеристик різних місцевостей (у даному випадку ознайомленню гостей Кам'янця-Подільського з його історією та культурою).

Тому, організація нової освітньої локації на теренах історичної пам'ятки ландшафтної архітектури Кам'янця-Подільського, у садах де Вітте, може спричинити поживлення у культурно-мистецькому освітньому просторі міста. Звісно, організація такого осередку є дороговартісною і довготривалою, а встановленню інформаційних матеріалів мали б передувати інші види робіт з благоустрою, проте маємо надію, що підняття такої дискусії стимулюватиме зростання кола зацікавлених сторін, а відповідно – збільшуватиме можливість реалізації проєкту.

Етапи реалізації проєкту. В архітектурі й урбаністиці ревіталізація – це переоцінка ролі занедбаного об'єкта, будівлі чи простору, і його відновлення зі старим або новим призначенням. Цей підхід дозволяє зберегти культурне надбання міста, урізноманітнити життя мешканців. стимулювати появу нових ініціатив та локальних

продуктів. У нашому випадку новим продуктом було би повстання освітньо-рекреаційної локації.

Отже, ревіталізація Садів де Віте мала би включати ключові види робіт:

1. Історико-композиційного дослідження і формування стратегії ревіталізації.
2. Передпроектні роботи, в тому числі: геодезичні заміри, нанесення меж на карті і на місцевості; інвентаризація наявних природних та архітектурних елементів; вивчення притаманних місцевості рослинних груп; вичищення території від заростей самосіву, будівельного та побутового сміття; археологічні дослідження.
3. Виготовлення робочого проекту.
4. Оформлення інформаційного супроводу та подачі освітнього матеріалу.
5. Виконання проектних рішень на місцевості.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті проведених досліджень доходимо до ряду висновків:

1. Специфіка розташування пам'ятки садово-паркового мистецтва Кам'янця-Подільського другої половини XVIII ст. «Сади де Вітте» робить його унікальним для використання в освітніх цілях як історико-культурного так і екологічного спрямування.

2. Формування незвичного освітнього середовища на досліджуваній ділянці активізує загальнодоступне культурне використання історичної пам'ятки і пам'ятки природи національного значення, а можливість інколи змінити аудиторне навчання на об'єктне (виїзні практичні заняття) збільшує рівень зацікавлення і сприйняття інформації.

3. Історично склалось так, що каньйон довкола міста віками піддавався впливу антропогенної діяльності. На його теренах повставали як пам'ятки архітектури так і результати недбалства. Він так чи інакше належить до міського простору, тому мусить бути вироблений зважений механізм його за господарювання. Ревіталізація терену втраченої пам'ятки з метою облаштування рекреаційно-освітнього осередку може стати поштовхом до покращення благоустрою каньйону загалом та зростання професійного і культурно-освітнього рівня мешканців Кам'янця-Подільського та студентів освітніх спеціальностей різних напрямків (агро-біологічного, екологічного, етнографічного, археологічного, історичного, культурознавчого, архітектурного, мистецького).

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки*, 2019. Додаток до рішення обласної ради. Затверджено Рішення обласної ради від 20 грудня 2019 року № 49-29/2019. Хмельницький, 214, [100-101].

2. Пламеницька, О., 2012. *Castrum Camenecensis. Фортеця Кам'янець: (нізньоантичний – ранньомодерний час)*, Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 672.
3. Król–Mazur, R., Nacji, M., 2008. *Studiazdziejów Kamieńca PodolskiegoXVIIIwieku*, Kraków: Avalon, 690.
4. Opyrchal, L., 2019. *Rękopiśmienne plany i ryciny twierdzy Kamieniec Podolski*, Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna.
5. Opyrchal, L., 2016. *Drukowaneplanyigrafikioraz medale z wiyerunkiem twierdzy Kamieniec Podolski*, Kraków: Wydawnictwa AGH,166.
6. Проект «План ділянки садів де Вітте» в каньйоні р. Смотрич в м. Кам'янці-Подільському. *Науково-технічний архів*. Інв. № 3964.
7. Hornung, Z., 1995. *Jan de Witte architekt kościoła dominikanów we Lwowie* / Pod red. J.Kowalczyka. Warszawa. Instytut Sztuki PAN, Zakład Połigraficzny Piotra Włodarskiego, 300.
8. Nowak, T. 1973. FortyfikacjeKamiencaPodolskiegoPodolskiegoXVIIIw. SMHW, Warszawa, XIX, cz. I.S., 139-186.
9. Prusiewicz, A., 1915. *KamieniecPodolski. Szkic historyczny. Naklad księgarni Leona Idzikowskiego. Kijów, Warszawa*, 128.
10. Сіцінський, Ю.,1895. Місто Кам'янець-Подільський. Історичний опис, Київ: Тип. С. В. Кульженко, 130.
11. DrAntoni, J. (Rolle), 1966. *Wybór pism. Gawędy Historyczne*, T. 2, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 457.
12. *Камень-Подольський: Возрождение садов де Витте*. Доступно: <[https:// forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/601-/](https://forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/601-/)>.
13. Радомська, М., Колотило, О., 2016. Екологічні проблеми та розвиток екотуристичного потенціалу смотрницького каньйону, *Науковий вісник НЛТУ України*, 26.8, 232-239. Доступно: <<https://doi.org/10.15421/40260836>>.
14. *Кам'янець-Подільський історичний музей*. Інв №885 та 887, к.№20.
15. Halswell Quarry Park Management Plan. Christchurch City Council. 12 November 2009. Available: <<https://ccc.govt.nz/the-council/plans-strategies-policies-and-bylaws/plans/park-management-plans/halswell-quarry-park-management-plan>>.
16. Сухомлинський, В. О., 1976. *Розмова з молодим директором*. Вибрані твори в 5-ти т., 4, Київ: Радянська школа.
17. Макар, Л.М., 2013. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 30 (83), 229-236.
18. La Vilela Fortess ede Kamieniek docote de Midi. *MuzeumNarodowe w Warszawie*, Rys.Pol.2314/2, niereprodukowany; L. Opyrchal. Rękopiśmienne plany i ryciny..., 131.
19. ХОДА-Ф, 69.-Оп.1, Спр. 25.
20. Слободянюк, П. Я., Флаксемберг, А. С., Івахнов, П. Ю., 2007. *Медицина Поділля*, Хмельницький: Медобори 2006, 702.
21. И-тов. ПОДОЛЬ, 1866, *Записки проезжего*, Киев.
22. Петров, М., 2002. *Історична топографія Кам'янця-Подільського кінця ХУІІ-ХУІІІ ст.* (Історіографія. Джерела), Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 222.

23. Сементовский, А. 1862. *Каменец-Подольский*, Санкт-Петербург.
24. Почтовые открытки издательства Г. Шпизмана. 1900–1910-е годы. Доступно: <<https://kamenec.livejournal.com/100903.html>>.
25. *Подольнин*, 1912, 23 мая, 481, 3.
26. Park w kamieniołomie. *Parkinthequarry*. Available: <https://www.Researchgate.net/publication/340808211_Park_w_kamieniołomie_Park_in_the_quarry>.

"DE VITTE GARDENS" AS AN OBJECT OF A NATURE CENTERED EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF KAMIANETS-PODILSKYI

Oksana Klishch,

Candidate of Architecture,

Senior Lecturer of the Fine Arts, Decorative Arts and Restoration Department

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4164-5609>

klishch@kpnu.edu.ua

Ivan Pidhurnyi,

Candidate of Art History,

Associate Professor, Head of the Fine Arts,

Decorative Arts and Restoration Department,

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0981-2964>

pidhurnyy@kpnu.edu.ua

Abstract. The article highlights the benefits of revitalizing de Witte's Gardens, the lost monument of Kamianets-Podilskyi landscape art of the second half of the 18th century, which was located in the southeastern part of the river Smotrych valley. The main purpose of its revitalization is the formation of a recreational and educational centre in its territory, thus facilitating the revival in the excursion, educational and research activities of Kamianets-Podilskyi inhabitants, students, and guests of the city. The topicality of the issue involves the promotion of the unique location of the historic place, which will enhance interest in its use for educational purposes, both in terms of general environmental education and for natural or historical and cultural tutorials and workshops in relevant fields of higher education. One of the fundamental stages in the development of the project is the historical and compositional study of the territory of the monument, since the studies will form the basis of the compositional solution and will also be used for determining the location of media.

The research resulted in the articulation of the main goals to be achieved through revitalization and of educational benefits from the implementation of such a project. The authors have singled out the key types of activities (stages) in achieving the goals. The concluding part emphasizes the specifics of the location of the monument of landscape art, which makes it unique for educational purposes and the formation of a nonconventional educational environment enhancing interest through the object study. Moreover, the revitalization of the territory of the lost monument in order to arrange a recreational and educational center can be a step to improve the canyon in general.

Keywords: revitalization; educational environment; landscape art; historical monument; natural monument; ecological education.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Stratehiia rozvytku Khmelnytskoi oblasti na 2021-2027 roky* [Strategy of development of Khmelnytsky region for 2021-2027], 2019. Khmelnytskyi. Dodatok do rishennia oblasnoi rady ZATVERDZhENO Rishennia oblasnoi rady vid 20 hrudnia 2019 roku, 49-29/2019, 100-101.
2. Plamenytska, O., 2012. *Castrum Camenecensis. Fortetsia Kamianets: (piznoantychnyi – rannomodernyi chas)* [Castrum Camenecensis. Kamyanets Fortress: (Late Antiquity - Early Modern Times)]. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V., 672.
3. Król–Mazur, R., Nacj, M., 2008. *Studzdzziejów Kamieńca Podolskiego w XVIII wieku* [Studies from the history of Kamieniec Podolski in the 18th century]. Kraków: Avalon, 690.
4. Opyrchal, L., 2019. *Rękopiśmienne plany i ryciny twierdzy Kamieniec Podolski*. [Handwritten plans and drawings of the Kamieniec Podolski fortress], Warszawa: Wojskowa Akademia Techniczna.
5. Opyrchal, L., 2016. *Drukowaneplanyigrafikioraz medale z wiyerunkiem twierdzy Kamieniec Podolski* [Printed plans, Graphics and medals with the image of the Kamianets-Podilskyi fortress], Kraków: Wydawnictwa AGH,166.
6. Proekt «Plan dilianky sadiv de Vitte» v kanioni r. Smotrych v m. Kamiantsi-Podilskomu [Project "Plan of the de Witte Gardens" in the canyon of the Smotrych River in Kamianets-Podilskyi.], *Naukovo-tekhnichnyi arkhiv*, Inv. № 3964.
7. Hornung, Z., 1995. *Jan de Witte architekt kościoła dominikanów we Lwowie* [Jan de Witte, architect of the Dominican Church in Lviv] / Pod red. J.Kowalczyka. Warszawa. Instytut Sztuki PAN, Zakład Połigraficzny Piotra Włodarskiego, 300.
8. Nowak, T. 1973. Fortyfikacje Kamienca Podolskiego Podolskiego XYIIIw [Fortifications of Kamieniec Podolski Podolski]. SMHW. Warszawa, XIX, cz. I.S., 139-186.
9. Prusiewicz, A., 1915. *KamieniecPodolski. Szkic historyczny. Naklad księgarni Leona Idzikowskiego* [Kamianets-Podilskyi. Historical sketch. Printed by Leon Idzikowski's bookstore], Kijów. Warszawa, 128.
10. Sitsynskyi, Yu., 1895. *Misto Kamianets-Podilskyi. Istorychnyi opys* [The city of Kamyanets-Podilsky. Historical description], Kyiv. Typ. S. V. Kulzhenko, 130.

11. Dr Antoni, J. (Rolle), 1966. *Wybór pism. Gawędy Historyczne* [Choice of writings. Historical Stories]. T. 2. Kraków: Wydawnictwo Literackie. 457.
12. Kamenets-Podolskyi: *Vozrozhdenye sadov de Vytte* [Kamyanets-Podolsky: Revival of de Witte gardens.]. Dostupno: <<https://forum.zamki-kreposti.com.ua/topic/601/>>.
13. Radomska, M., Kolotylo, O., 2016. Ekolohichni problemy ta rozvytok ekoturystychnoho potentsialu smotrytskoho kanionu [Ecological problems and development of ecotourism potential of Smotrytsya canyon], *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 26.8, 232-239. Dostupno: <<https://doi.org/10.15421/40260836>>.
14. *Kamianets-Podilskyi istorychnyi muzei* [Kamyanets-Podilsky Historical Museum]. Inv №885 ta 887, k.№20.
15. Halswell, Qu., 2009. *Park Management Plan. Christchurch City Council*, 12 November 2009. Available: <<https://ccc.govt.nz/the-council/plans-strategies-policies-and-bylaws/plans/park-management-plans/halswell-quarry-park-management-plan>>.
16. Sukhomlynskyi, V. O., 1976. *Rozмова z molodym dyrektorem* [Conversation with a young director], *Vybrani tvory v 5-ty t.*, 4, Kyiv: Radianska shkola.
17. Makar, L. M., 2013. *Sutnist osvithnoho seredovyshcha v pedahohichnomu protsesi* [The essence of the educational environment in the pedagogical process]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. 30 (83), 229-236.
18. La Vilela Fortess ede Kamieniek docote de Midi. *Muzeum Narodowe w Warszawie*, Rys.Pol.2314/2, niereprodukowany; L. Opyrchal, *Rękopiśmienne plany i ryciny...*, 131.
19. *KhODA-F.69*, Op.1, Spr.25.
20. Slobodianiuk, P. Ia., Flaksemblerh, A. S., Ivakhnov, P. Iu., 2007. *Medytsyna Podillia* [Medicine of Podillya], Khmelnytskyi: Medobory 2006, 702.
21. Y-tov. *PODOL*, 1866. *Zapysky proezzheho* [Traveler's Notes], Kyev.
22. Petrov, M., 2002. *Istorychna topohrafiia Kamiantsia-Podilskoho kintsia XVII-XVIII st. (Istoriografiia. Dzherela)* [Historical topography of Kamyanets-Podilsky end of the XIII-XIII centuries. (Historiography. Sources)], Kamianets-Podilskyi: Abetka-Nova, 222.
23. Sementovskiy, A., 1862. *Kamenets-Podolskyi* [Kamyanets-Podilsky], Sankt-Peterburh.
24. *Pochtovyje otkrytky izdatelstva H. Shpyzmana* [Postcards of the publishing house G. Shpizman], 1900–1910-e gody. Dostupno: <<https://kamenec.livejournal.com/100903.html>>.
25. *Podolianyn* [Podolyanin], 1912. 23 maia, 481, 3.
26. *Park w kamieniolomie* [Park in the quarry]. Available: <https://www.researchgate.net/publication/340808211_Park_w_kamieniolomie_Park_in_the_quarry>.